

כי לא על הלחם לבדו יחי האדם, כי על כל מוצא פי הוי' יחי האדם, שהכוונה בזה היא למוצא פי הוי' שבלחם, היינו הניצוץ האלקי שבלחם, שהוא מחי את האדם, דכיון שבשרשו הוא בבחינת אור פנימי, לכן בכחו לחזק את התקשרות הנפש בגוף בבחי' חיות פנימי. אמנם, בהסתלקות הנפש מן הגוף, כמו בהתעלפות רח"ל, אזי אין מועיל אכילה ושתי', כי אם ריח זקא, שבכחו להמשיך את עצם הנפש, כיון ששרש הריח הוא מבחי' אור מקיף. וזהו גם הטעם, שהריח אינו פועל חסרון כלל בעצם הדבר, שלכן קול למראה ריח אין בהם משום מעילה, להיותו בחי' אור מקיף בלבד. ולהיותו בחי' אור מקיף בכחו להגיע לצורתו אחר ע"ה, ולכן הדין הוא שמי שנפלה עליו מפולת צריכים לבדוק אותו עד חוטמם, ואיתא בבחי' הטעם על זה, דכשם שהמשכת הנפש בגוף הוא ע"י החוטים, כמ"ש ירפח באפי' נשמת חיים, כמ"כ גם סילוקה הוא ע"י החוטים, ולכן, גם אם בדקו את כל האברים, ואפילו הלב, ולא מצאו בהם חיות, אין זה מספיק, אלא צריך לבדוק עד החוטים, כי כאשר יש חיות בחוטים, שהוא החיות העצמי, אזי אפשר להמשיכו בגילוי ע"י פעולות שונות. וזהו גם מה שהחוטם הוא שער המוחין, שהכוונה בזה היא לפנימיות המוחין, שהרי מחלקים שהחוטם הוא שער המוחין דוקא, ואילו שער הלב הוא הפה, שה"ש הדיבור, שהתגלות המדות היא ע"י הדיבור, וגם גוף ועצם הדיבור שרשו מהבל הלב, ולכאורה, הדיבור הוא ג"כ שער המוח, שהרי התגלות השכל היא ע"י הדיבור, אלא שהתגלות שער הדיבור, הו"ע חיצוניות המוחין שזהו השכל, שהשפעת השכל היא השפעה חיצונית בלבד, שלכן השפעת השכל היא שכל בר שכל מצד עצמו, אבל מי שאינו בר שכל לא תועיל לו השפעת השכל, כי השפעת השכל אינה מחדשת דבר, להיותה השפעה חיצונית בלבד. ומה שאומרים שהחוטם הוא שער המוחין, הכוונה היא לפנימיות המוחין.

והנה בחוטים עצמו יש ב' מדרגות, כדאיתא בא"ר: שבחוטם יש שני נקבים, נקב הימני ונקב השמאלי, מחו נוקבא (נקב הימני) חיין.

- 9 פסחים כו, א. כריתות י, א.
- 10 יומא פ"ה, א. וראה סוטה מה, ב.
- 11 וראה גם "רשימות" חוברת טו ע' 65 ואילך.
- 12 בראשית ב, י.
- 13 י"כ"מ בגמ' [יומא] שם" — המשך
- 14 י"כ"מ שם. וראה גם ד"ה וירחינו ביראת ה'
- 15 במקומות שצויינו בהערה הקודמת.

כס"ד. אחרון של פסח, ה'תשי"א

(הנחה בלתי מוגה)

והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכחו לשבעה נחלים, דפסוק זה קאי על משיח, כמ"ש לעיל מיני' ויצא חטר מגזע יש' ונצר משרשי יפרה, ונחה עליו רוח הוי', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה', והריחו ביראת ה', ולא למראה עיניו ישפוט, ולא למשמע אזניו יוכיח, ושפט בצדק דלים וגו'. וצריך להבין מהו ענין נבדחתו ביראת הוי', שעל זה אמרו רז"ל, דמורח ודאין, דלכאורה אינו מובן, הלא ענין הדין הוא בכבוד הדבר, ומה שייך ענין זה לריח. וגם צריך להבין מהו שענין זה הוא עיקר מעלתו של משיח, שלכן, כאשר הוצרכו לנסות את משיח בדקו אי מורח ודאין, והיינו, שכל המעלות דרוח חכמה ובינה עצה וגבורה דעת ויראת ה', אינם מספיקים עדיין, אלא עיקר המעלה היא נבדחתו ביראת הוי', דמורח ודאין ומטעם זה, הנה בכל שאר המעלות דמשיח, ונחה עליו רוח הוי' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה', נאמר רק ענין החיוב, אבל בענין והריחו ביראת הוי', נאמר גם ענין השלילה, לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח, שמה מוכח שעיקר מעלתו של משיח היא בענין זה.

כ"ב וביאור הענין

והנה אמרו רז"ל, איהו דבר שהנשמה נהנית ממנו לריח, שאכ"ש הם דברים שהגוף נהנה מהם, משא"כ ריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו. ולכן חלוקים הם באופן פעולתם בהתקשרות הנפש בגוף. ונהנה, הנפש בעצם מהותה היא רחוקה מן הגוף, והתקשרותה בגוף היא רק בכח המפליא לעשות, שמקשר רוחניות וגשמיות. ולכן יכולה להיות לפעמים חלישות או התעלמות בהתקשרות זו. ועל זה היא פעולת האכילה ושתי', לחזק את התקשרות הנפש בגוף. וכידוע הפירוש בכתוב:

- 1 ישע"י יא, טו.
- 2 שם, א"ד.
- 3 סנודין צ"ב.
- 4 בהבא לקמן — ראה המשך תע"ב
- 5 תע"ב פ"ג. פ"ג. וראה גם ד"ה
- 6 סימן קצ"ד. לקו"ת צו יג, סע"ב. ובכ"מ.
- 7 עקב שם.
- 8 עקב שם.

י' = ש' = י'
 י' = ש' = י'
 י' = ש' = י'
 י' = ש' = י'
 י' = ש' = י'
 י' = ש' = י'
 י' = ש' = י'

י' = ש' = י'
 י' = ש' = י'
 י' = ש' = י'

ביותר. וזהו ענין פנימיות אבא פנימיות עתיק, שמצד פנימיות עתיק בהכרח שיומשך מציאות השכל, ושכל זה שנמשך ע"י פנימיות עתיק הוא למעלה מכל הגבלה. והיינו, שהשכל שנמשך מכל המשכיל ע"י הרצון. הרי הוא מוגבל כפי הרצון. וגם השכל שנמשך מצד חיצוניות התענוג (שקשור עם רצון) ה"ה מוגבל לפי מדת השלימות שבשכל שיטנה בחיצוניות התענוג. אבל כאשר הלימוד הוא בדרך קבלת עול, שזה ממשך מפנימיות התענוג, אזי השכל הוא למעלה מכל הגבלה, שאף שנמשך מציאות שכל גלוי, מ"מ אין בו הגבלה.

(78) **ועפ"י** יובן, שעיקר מעלת המשיח היא, בענין הריח, דמורח ודאין, שזהו מצד מעלת ענין הריח, שמגיע בהעצם, בחי פנימיות עתיק, ובאופן שמשם נמשך גם בחכמה ושכל הגלוי, שזהו"ע מורח (האין) שעם היותו ענין של ב"ן, מ"מ, לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח, היינו, שלא ידון ע"פ הבנה והשגה, וגם לא ע"פ השכלה, ואפילו לא ע"פ ראי' דחכמה, כי אם מורח ודאין, שהרין הוא ע"פ ענין הריח, שמגיע בהעצם, ומשם נמשך גם בחכמה עד לשכל הגלוי.

(79) **וזהו** גם תוכן דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחתו²⁰ בביאור מ"ש במשיח והריחו ביראת ה', ולא למראה עיניו ישפוט, ולא למשמע אזניו יוכיח, שהמשפט דמשיח, יהי כזה, שידע את הסיבות שהביאו את הזולת למצב שנמצא בו, וכמאמרו²¹ אל תיין את חברך עד שתגיע למקומו, דהאדם בעצמו מכיר ויודע את הסיבות שהביאו אותו למצבו, וכן צ"ל גם במשפט הזולת, שצריך לדעת את הסיבות שהביאוהו למצב זה, והיינו, שבעצם הוא טוב, ומה שנמצא במצב כלתי רצוי הוא רק מחמת סיבות צדדיות. ובהקדמים, שיש חושבים ששיחה אינה אלא דברי דרוש בעלמא אך באמת הרי שיחתן של תלמידי חכמים צריכה לימוד, כפי שדרשו חז"ל²² ממ"ש²³ ועלהו לא יבול, וכ"ש וק"ו שיחה של רבי, נשיא ומנהיג הדור (שעל זה אין צורך בדרשת רז"ל הנ"ל), ששיחתו מיוסדת על עמקי הקבלה והיינו ע"פ משנת"ל במעלת ענין הריח, שמגיע בהעצם, ובאופן כזה יהי המשפט דמשיח, שיראה את עצם האדם, שבעצם הוא טוב כרי. ומובן גם ע"פ

(20) שיחת שמו"ח תר"ץ סלי"ט ואילך. (22) סוכה כא, ב. ע"ז ט"ז, ב. — נחבאר סמ"י (לקי"ד ח"ב ש"י, א ואילך. שכ"ב, ב. בסמו"צ לתצ"ע ק"ה, א ואילך. וככ"מ. ספר השיחות תר"ץ ע' 117 ואילך. ע' 123.) (23) תהלים א, ג.

ומחד נוקבא (נקב השמאלי) חיין דחיין ומבואר כזה, שבנקב הימני נמשך בחינת המקיף דאור ישר, שמגיע בבחי' חיין. בחי' חיצוניות עתיק, ונקב השמאלי נמשך בחינת מקיף דאור חוזה, שמגיע בבחי' חיין דחיין. בחי' פנימיות עתיק. וענינו בעבודת האדם, שמקיף דאור ישר ענינו להמשיך גילוי אלקות בהגשמיים, וענין זה מגיע בבחי' חיין ומקיף דאור חוזה ענינו לעשות את העולם הגשמי כלי לאלקות, וענין זה מגיע בבחי' חיין דחיין. והמשל לדבר בגשמיים, שבהתעלפות נגילה מועיל גם ריח סתם, אבל בהתעלפות חזקה ביותר אינו מועיל ריח סתם, אלא דוקא ריח מדבר שיש בו חימוץ וקיוהא, דבר חריף, שבכחו להשיב את הנפש גם מהתעלפות חזקה ביותר, כיון שמגיע בעומק הנפש יותר. וכן הוא גם בעבודה, שכאשר העבודה היא בדרך אור ישר, שאין העלבות והסתורם כ"כ, אזי מגיעים לבחי' חיין, מקיף בתי, בחי' רעותא דליבא, שעם היותו למעלה מטו"ד, הרי הוא קשור עם טו"ד, שהשכל הוא כלי לבחי' רעו"ד. דוקא כאשר העבודה היא בדרך אור חוזה, כשיש העלמות והסתורם כו', אזי מגיעים בבחינת חיין דחיין, בחי' פנימיות עתיק.

הנה ההמשכה מבחי' פנימיות עתיק פועלת גם בענין השכל, שנעשה באופן אחר לגמרי, והו"ע פנימיות אבא פנימיות עתיק¹⁵. והענין הוא¹⁶, דהנה המשכת השכל היא מכל המשכיל. אמנם, המשכה זו אינה בהכרח, וכמו שרואים, שלפעמים אין השכל נמשך מכל המשכיל. והעצה לזה הו"ע הרצון, כמאמר רז"ל¹⁷ לעולם ילמד אדם במקום שלבו חפץ. שהרצון ממשין את כח המשכיל שיכרא בגילוי. אך לפעמים, הנה מפני סיבות שונות, סיבות צדדיות או סיבות פנימיות (כמו טמטום המוח), הרי גם הרצון אינו מועיל שתהי' המשכת השכל. והעצה לזה, היא העסק בתורה בקבלת עול, שמכריח עצמו ומוסר את עצמו בכל עצמותו אל הלימוד, ועי"ז נעשה התגלות השכל. אמנם, שורש גילוי זה הוא למעלה מכל המשכיל, והוא בחי' אוריא שע"ג קרומא דחפאי על מוחא¹⁸, בחי' מוחא דעתיקא, דדעת דעתיק אחוי נהורא בהאי אוריא¹⁹, שבוקע את הקרום, וממשיך מבחי' חכמה ותימאה, שע"י נעשה התגלות השכל באופן נעלה

(15) ראה לקי"ת נצבים מט, ד. וש"נ. וככה תרלי"ז פעי"י. המשך תרס"ז ע' תכת. הערה בסה"מ השי"ת ע' 49 ואילך. (17) ע"ז ט"ז, א. (18) עץ חיים שער יג (שער א"א) פ"ג. (19) עץ חיים שם פ"ד.

1
2

הגשמי, ופעולת המצוה היתה רק למעלה.³³ והחידוש דמ"ת הוא שע"י קיום המצוות נעשה שינוי בהדבר הגשמי ויתורה מזה, שהמשכת הקדושה בדבר הגשמי נעשית כבר כאשר הוכן לעשות בו המצוה, עוד טרם שנעשית בו המצוה (כמבאר בשערי אורה לארמ"ר האמצעי בדי"ה ביאו לברש מלכות³⁴). וההכנה לזה היא ע"י ענין קריעת ים סוף, שנעשה בקיעה בהים, בח"י מלכות דאצילות³⁵, שע"י נעשה חיבור אצילות ובי"ע. ובוזה גופא יש ב' דעות וובאמת אין מחלוקת בין ב' הדעות, אלא שניהם אמת, שישנם שני הענינים³⁶, דעת הארזי"ל³⁷ שקריעת ים סוף הו"ע המשכת האצילות לבי"ע, ודעת הוזה"ר³⁸ שקריעת ים סוף הו"ע העלאת בי"ע לאצילות. ויש לומר שהוא ע"ד הקפדש בין שני סוגי העבודה, אם אלקות הוא הכל או שהכל הוא אלקות³⁹, כידוע שזה ההפרש בין הרב המגיד ורבינו הו"ק⁴⁰. ולמעלה יותר, הנה הענין דקריעת ים סוף הוא לא רק הבקיעה במלכות דאצילות, שהוא הממוצע המחבר בין אצילות לבי"ע, אלא גם הבקיעה בכתי"ר, שהוא הממוצע בין אצילות והעולמות שלמעלה מאצילות (שזהו"ע ב' הכתי"ר שבכתו, עתיק ואר"ן, בחינה תחתונה שבעליון ובהינה עליונה שבתחתון). ולמעלה עוד יותר הענין דקרי"ס הוא הבקיעה בבחי' מלכות דא"ס⁴¹, שהיא הממוצע בין האור שלפני הצמצום וסדר ההשתלשלות שאחר הצמצום, וענין הבקיעה הוא שיהי' החיבור יקודם הצמצום ולאחר הצמצום.

והנה כשם שבצי"ק הוצרך להיות הענין דקרי"ס בשביל ההכנה למתן תורה הנגילת, כמו"כ בגאולה העתידה, עלי' נאמר⁴², כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, שלפני גילי פנימיות התורה ע"י משיח,

33 ראה סה"מ תרס"ה ע' רכ ואילן.
 34 לקו"ש חט"ו ע' 57 ואילן. ובכ"מ.
 35 פ"ה ואילן. שם פצ"ו ובקיעור"ם לשם.
 36 מקומות שצויינו בהערה הבאה.
 37 ובכ"מ.
 38 ראה סידור (עם דא"ח) רצ"א. שער שבתעבות בקדומת.
 39 ראה אור"ח בשלח ע' תקעב ואילן.
 40 סה"מ עור"ת ע' קסג ואילן. סה"מ תר"פ-תרפ"א ע' טז ואילן. ועוד.
 41 ראה המשך ער"ב ח"ב ע' התקמב. ועוד.
 42 מיכה ז', טו.
 תנש"א ע' תקסח. ספר השיחות תורת שלום

המבואר כמ"א⁴³ בענין מה שאמר ר' יוחנן בן זכאי⁴⁴ איני יודע באיזו דרך מוליכין אותי, אף שלא הניח דבר קטן ודבר גדול וכי⁴⁵, והינינו לפי שכחות הגלויים אינם מורים על העצם, שיכול להיות שהכחות הגלויים שלו הם כדבעי, ומ"מ העצם הוא בעמקי הקליפות. וראי' לדבר, מיוחדן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי⁴⁶, דמזה ששימש בכהונה גדולה פ' שנה מוכח שהי' צדיק, שהי' כהן גדול שלא הי' כדבעי והי' נכנס לקדוה"ק ביום כיפור לא הי' מוציא שנתו⁴⁷ ומ"מ, כיון שהעצם שלו הי' בעמקי הקליפות, הנה במשך הזמן נמשך זה גם בכחות הגלויים, עד שלבסוף נעשה צדוקי. ומזה מוכח, שכחות הגלויים אינם מורים על העצם. ולכן, מצד ענוותנותו של ריב"ז, הי' ירא בנוגע להעצם שלו כו', ומזה מובן גם לאידך גיסא, שמשיח לא ישפוט לפי המצב החיצוני כו', כי אם לפי העצם, שזהו"ע מורח רדאין.

והנה גם מ"ש והנני יוד על הנהר, בעים רוחו והכחו לשבעה נחלים.

והענין בזה, דהנה ידוע⁴⁸, שכשם שענין קריעת ים סוף הי' הכנה למתן תורה, כך גם בקיעת הנהר דלעתיד היא הכנה לגילוי פנימיות התורה ע"י משיח, וכפי שמבאר כ"ק מו"ח ארמ"ר בהמאמר שבקונטרס חג הפסח⁴⁹, שענין קריעת ים סוף לא הי' בשביל ההילוך כמדובר, שהרי באותו צד שירדו לים באותו צד עלו מהים⁵⁰, אלא ענין קריעת ים סוף הוא הכנה למתן תורה. והנה, בענין מ"ת, איתא במדרש⁵¹ משל למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי כו'. ובמ"ת ביטל הגזירה, ואמר, שהעלוינים ירדו לתחתונים והתחתונים יעלו לעלוינים. והנה החידוש בקיום המצוות שלאחרי מ"ת, דאף שגם קודם מ"ת, הי' ענין קיום המצוות ע"י האבות בדברים גשמיים, כמו הכנסת אורחים דאברהם אבינו, וענין חפירת הבורות דיצחק, ועבודת המקלות דיעקב, שזה הי' בדברים גשמיים, מ"מ, לא נשארה פעולת המצוה בדבר

43 לקו"ת ויקרא בהוספות ג' סע"ד.
 44 מאמרי אור"ח הקצרים ע' שט. נעתק (עם הגהות) באור"ח ר"פ פיתוס (ע' אינס ואילן).
 45 ובדי"ה אן בגולת תרבי"ו (סה"מ תרבי"ו ע' קצא). ודי"ה אשורנו תרבי"ו (סה"מ תרבי"ו ע' 50). ובוניספן שם הערה 1.
 46 ברכות כח, ב.
 47 סוכה כח, א.
 48 לקו"ת ויקרא בהוספות ג' סע"ד.
 49 ראה יומא ת. ב.
 50 ד"ה והנני יוד בלקו"ת צו ז', א ואילן. ובכ"מ.
 51 ד"ה וילך הו"י תש"ד. — נדפס לאחרי"ן בסה"מ תשי"א ע' 229. תשי"ד ע' 179.
 52 תוד"ה כשם — ערכין טו, א.
 53 תנומה וארא טו. שמו"ד פ"ב, ג.

ודאין, שהר"ע גילוי עצמות ומהות א"ס ב"ה, הרי לגבי העצמות גם במלאכיו ישים תהלה⁵⁵ ולכן יהי אז ענין התשובה בצדיקים, שהיה אצלם הציאה ממעמדם ומצבם הקודם מצד גילוי העצמות שגם במלאכיו ישים תהלה. וזהו גם מ"ש⁵⁶ והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, ומבואר בזה⁵⁷, שמשוה ראה את הדור דעקבתא דמישיחא, שלא יהיו שייכים להבנה והשגה, ויהיו אז העלמות והסתרים, ויהי חושך כפול ומכופל, ומ"מ קיימו מצוות במסירת נפש והיינו, שלא זו בלבד שהעלמות לא יפיעו בעבודתם, אלא עוד זאת, שמצד העלמות וההסתרים גופא יהי אצלם התאמצות ותוספת כח, וענין זה פעל ביטול אצל משה. ויש לומר בדרך אפשר בפירוש הדברים, שמשוה הרגיש את העלוי במשיח שהר"ע גילוי עצמות ומהות א"ס ב"ה, שע"ז אתא לאתבא צדיקיא בתרובתא, וענין זה פעל גם אצל משה תנועת התשובה כו'⁵⁸.

(ו) **וזהו** גם מ"ש⁵⁹ אורך הוי' כי אנפת כי ישוב אפך ותחנקני, שהכוונה בזה, שתהי' הורדאה על זה גופא שאנפת בי. והענין בזה, כמשנת'ל במעלת העבודה דאור חזון, שדוקא ע"י העלמות וההסתרים מגיעים למעלה יותר כו'. ולכן אורך ה' על זה שאנפת בי, כיון שסוף סוף הנה דוקא ע"י העבודה דאור חזון יהי' הגילוי דמשיח, וזה (און אט"א-דער) שהוא מחולל מפשעיו ומדוכא מעוותותיני⁶⁰, את חלינו הוא נשא ומכאובינו סכלים⁶¹, וילינו לקראת הגאולה השלימה והאמיתית⁶², ותתגלה מעלת העבודה דאור חזון⁶³, ישוב אפך ותחנקני.

55 איוב ד, יח.
 56 בהעלותך יב, ג.
 57 ראה סה"מ עטר' ע' חסד, תפי"ט
 58 ראה גם סה"מ באחי לגבי פ"ט (לעיל ת"י.
 59 ישעי' יב, א.
 60 שם נג, ה.
 61 שם, ד.
 62 ראה גם סה"מ סה"מ שבט ע' רע"א.
 63 חסר קצת (וחו"ל?).

צריך להיות ענין בקיעת הנהר וגם בזה יש כ' שיטות⁴⁴, אם ענין בקיעת הנהר הוא באופן שהנהר נעשה יבשה, שהר"ע המשכת האלקות למטה, או לישאר נהר אלא שיבקע, שזהו"ע העלאת התחתון, ומהחילוקים שבין קר"יס לבקיעת הנהר, שקר"יס כביצ"מ היחה ע"י מטה⁴⁵, ואילו (בקיעת הנהר) ולעתיד תהי' ביד⁴⁶, כמ"ש והניף ידו גר', כי בתחילת העבודה דעשיית הגשמי כלי לאלקות, היוצרה להיות הבקיעה ע"י מקל דוקא, וכמוכן גם ממאמר ר"ל⁴⁷ על הפסוק⁴⁸ קח את מטך, כשם שדרכו של כל ללקות במקל כך כו'. משא"כ לעתיד לבוא, שיהי' סיום וגמר העבודה, אזי לא יצטרך להיות ענין בקיעת הנהר ע"י מטה, כי אם והניף ידו על הנהר, וע"י זהו העלאת הגשמי להיות כלי לאלקות, ועד לאופן שיוכל להיות דאיית מהות האלקות. ובאופן כזה יהי' גם לימוד התורה ע"י משיח שילמד תורה את העם כולו⁴⁹, דלכאורה, איך יוכל ללמוד עם כל ישראל. אך הענין הוא⁵⁰, שהלימוד שילמד משיח עם כל ישראל יהי' באופן של ראיית המהות, אשר, בזמן הזה, אין לנו שום ציור בזה, כי כל השגתנו היא רק במציאות הדבר אבל לא במהות, ובכריאת המשיח יתחדש ענין ראיית המהות.

(ה) **וכזה** יוכן⁵¹ גם מה שאמרו רז"ל, משיח אתא לאתבא צדיקיא בתרובתא⁵², דלכאורה מהו ענין התשובה בצדיקים. אך הענין הוא, דהנה ידוע⁵³ שענין התשובה אינו על חטא ועון דוקא, אלא ענין התשובה הוא שתהי' הציאה ממעמדו ומצבו הקודם, ע"י שלא יהי' שבע רצון ממצבו הקודם. וענין זה שייך גם בצדיקים, שלא שייך אצלם ענין של חטא ועון, שהרי גם הם יכולים לצאת ממצבם הקודם, ע"ד מארז"ל⁵⁴ ה'י רגיל ללמוד פרק אחד ילמוד כ' פרקים כו'. ומזה מוכן גם בנוגע לענינו של משיח, דכיון שעל ידו יהי' ענין ראיית המהות, ויהי' מורח

44 ראה המשך החזרים תרל"א ע' א.
 45 בשלח י"ד, טו.
 46 ראה המשך החזרים תרל"א ס"ע כד ואלך. המשך וככה תרל"ז פקט"ו ואילך. סה ואילך.
 47 שמו"ר פ"ט, ב.
 48 וראו ז, ט.
 49 רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.
 50 ד"ה הניף שבהערה 29. שער האמונה פניו ואילך. סה"מ תרל"ה ח"א ע' רטט. וראה ויק"ר פכ"ה, א.
 51 ראה להבא לקמן — ראה המשך תע"ב ח"א שם ס"פ רכב. וראה באורכה מאמר שלאח"ז — ד"ה וראמו לו יהונתן (לקמן ע' ואלך).
 52 ראה לקו"ת דרושים לשמע"צ צב, ב. שה"ש ג, טע"ב. וראה חז"ק קנ"ג, ב.
 53 לקו"ת דרושים לר"ה ס, ד. סה"מ תרנ"ז ע' יג. ובכ"מ.
 54 הובא באגדה"ת ספ"ט בשם תנב"א.